

ALIJA NAMETAK, OD BEŠIKE DO MOTIKE, Narodne lirske i pripovijedne pjesme bosansko-hercegovačkih Muslimana, vlastita naklada, Sarajevo 1970, 232 str.

Alija Nametak je — pošto je zadužio našu usmenu poeziju vrijednom zbirkom narodnih epskih pjesama koju je publicirao godine 1967. u Sarajevu pod naslovom *Junačke narodne pjesme bosansko-hercegovačkih Muslimana* — tri godine iza toga objavio u istome gradu zbirku najvećim dijelom lirskih pjesama pridodavši im nešto epskih. Tu novu zbirku nazvao je on slikovitim naslovom *Od bešike do motike*. U podnaslovu je produkte koje ta zbirka sadrži pobliže odredio kao pjesme lirske i pripovijedne.

Same umotvore podijelio je na osam dijelova a u svakome od tih dijelova ima vrijednih pjesničkih ostvarenja. Prije nego što počnem podrobnije pisati o nekim umotvorinama u toj zbirci i o cjelokupnoj građi koju ona donosi, htio bih naglasiti kako je urednik i ovu knjigu — kao uostalom i onu prvu — tiskao o vlastitom trošku, što je primjer rijetke ljubavi prema usmenoj poeziji u naše dane. A pogotovo kad vidimo da ih je zbog te činjenice obadviše publicirao u vrlo skromnom ruhu. No, eto, reći će netko, bolje je bilo i tako nego nikako.

Požaliti je tek da se to moglo dogoditi tako vrijednoj književnoj građi (inače vrlo zanimljivu plodu ovećeg broja ljudi iz naših najširih narodnih slojeva).

O tim dvjema Nametkovim knjigama muslimanskog usmenog pjesništva u nas je malo pisano. I to se čini upravo nevjerovatnim kad se zna da te dvije Nametkove knjige donose građu koja je nova, zabilježena u ovome stoljeću, pa jednim dijelom i u same naše dane, a ne koja je puko pretiskavanje (kao što se to u dobrom broju slučajeva događa sa sličnim publikacijama u nas) davno nađene i ne znam koliko preštampane građe iz prošlih razdoblja našeg sakupljačkog djelovanja.

U prvome odjeljku svoga predgovora (v. str. 3) urednik nas upoznaje sa slijedećom činjenicom: »Ova zbirčica 'ženskih' narodnih pjesama plod je moga dugogodišnjega rada na sabiranju njihovu, koje traje pedeset godina, i ne pretendira na antologijski atribut.« Poslije toga na istoj strani, kao i na onoj idućoj, Nametak navodi kad je počeo sakupljati te pjesme, gdje ih je sakupio i od koga ih je sve bilježio. U tome dijelu predgovora doznajemo da je neke od unesenih pjesama (ali neznatan broj) bio već jednom objavio (tako npr. u »Zborniku za narodni život i običaje Južnih Slavena«, JAZU, knj. 28, sv. 2, 1932), ali nikada u posebnoj knjizi.

Iz predgovora doznajemo i da je urednik bilježio pjesme zbirke kojom smo zaokupljeni ne samo u Hercegovini i Bosni nego i u Turskoj, no i glede toga najbolje će biti da ga čujemo izravno: »Posebnu draž imaju pjesme koje sam zabilježio u Turskoj, među našim iseljenicima, potomcima onih koji su selili u prvim decenijama iza austrougarske okupacije domovine. Od 1965. do ove, 1970, godine išao sam svakoga ljeta u Tursku i u mjestima gdje čine velik postotak među Turcima, posebno u selima gdje žive kompaktni (u dvama takvim selima su i hodže Bošnjaci), bilježio sam perom i magnetofonom pjesme koje još pjevaju na svadbama ili zimi na sijelima.«

Vrijedno je znati i za ove podatke iz Nametkova predgovora (v. str. 5. i str. 6.): »Pjesme ove zbirke obuhvataju čitav ljudski život od rođenja do smrti, počam od uspavanki preko pjesama za zabavljanje djece i dječjih brojalica, šaljivih pjesama, ljubavnih (ašiklija), svadbenih, 'pjesama od kola', romanca i balada, a upravo su nam naše balade pronijele slavu po svijetu ('Asanaginica', 'Omer i Mejrima', 'Ganibegovica' i druge). Mnoge od pjesama ove zbirke su varijante prije zabilježenih i

štampanih pjesama, ali ipak takve da ih vrijedi objaviti bilo zbog pojedinih novih stihova, bilo zbog mjesta gdje su zabilježene ili osobe od koje su zabilježene.

Gotovo kod svake pjesme sam naznačio od koga sam je čuo i zabilježio. Ako to svugdje nisam uradio, razlog je što me je kazivač molio da mu izostavim ime.«

S pojavom da kazivač neće da mu se spomene ime iza pjesme koju je odrecitirao susretao sam se i ja nerijetko pri svom sakupljačkom radu, i to gotovo u svim predjelima koje sam posjetio radi bilježenja usmene građe u stihu, počev npr. od Istre do Konavala kraj Dubrovnika, iz čega zaključujem, potaknut i tim Nametkovim navodom, da je i to jedna od osobina nekih kazivača našega usmenog pjesništva. Zanimljiv je u ovome predgovoru i onaj dio gdje urednik govori (v. str. 6) o tome kako posebno zaslužni ili znameniti ljudi, o kojima zna povijest a ne samo predaja, vrlo često nisu u narodu onako opjevani kao što bi se to očekivalo, pa navodi primjer Gazi Husrevbega, bosanskog sandžak-bega, najzaslužnije osobe za prvo širenje i procvat Sarajeva u trećem i četvrtom deceniju XVI stoljeća.

Sa sličnom sam se pojavom bio i ja suočio pri proučavanju onoga dijela hrvatske usmene poezije u kojemu se pjeva o raznim pothvatima kršćanskih boraca, posebno onih kojima je ishodna točka pri pojedinim akcijama bio Zadar. Pri tome sam se uvjerio kako službeni venecijanski izvještaji sasvim druge ljude hvale ili kude i smatraju zaslužnim ili odgovornim za te pothvate nego li naša predaja u stihu. Prema tim venecijanskim izvještajima ti su ljudi daleko zasjenjeni, na primjer, naporima i zalaganjima knezova od Posedarja, ukoliko hrvatski narodni pjevač ne misli u takvim pjesmama i na njih kad u najvećem broju slučajeva spominje zadarskog bana općenito. Možda bi nam pri odgonetavanju te čudne pojave mogla nešto pomoći, a na svoj način i objasniti, i ona narodna muslimanska priča koja iznosi kako je majka (seljanka) požalila što joj sin koji se bio popeo do vezirskoga položaja nije postao subaša, jer se iz njezine jadne perspektive moć i sila toga seoskoga uglednika činila mnogo većom od one najvišeg činovnika na vrhu same turske upravne hijerarhije.

Veoma je važna i ova naznaka iz Nametkova predgovora: »Pjesme sam bilježio onako kako su mi kazivane ili pjevane« (str. 6), što ne znači drugo nego vjerno, bez ikakvih zahvata bilo psihološke, bilo jezične prirode. Zahvata od kojih je jedan mogao biti i onaj naoko najnedužniji, da se radi ujednačenosti teksta u onoj pjesmi koja je zapisana u ijekavskom kraju brišu svi ikavski oblici, a onoj u ikavskom kraju svi ijekavski, a da se pri tom ne misli kako je jedna od vrlo važnih stilsko-jezičnih osobina naše usmene poezije tim nevaljalim postupkom nedopustivo uklonjena iz takve pjesme.

I najposlije vrlo je dragocjen i ovaj urednikov navod u više puta spomenutom predgovoru (str. 6. i str. 7): »Na kraju zbirke su biografije kazivača od kojih sam bio zabilježio pjesme. Nekad se tu nije imalo šta reći osim godina kazivača i mjesta njihova rođenja, odnosno gdje su pjesme zabilježene. Ovo naročito vrijedi ako su bili veći skupovi naroda gdje su bilježene ili snimane pjesme, pa je veća pažnja obraćena tekstu pjesama nego pjevaču (kazivaču).«

Tako smo eto postupno prolazeći kroz pojedine najvažnije dijelove predgovora doznali na neizravan način da Nametkova zbirka uz taj predgovor i tekstove samih pjesama sadrži još i biografije pjevača, odnosno kazivača tih pjesama, i to biografije koje su u slučaju nekih pjevača, odnosno kazivača i dosta škrte (što ne znači da među njima nema i iscrpnijih). Pa ako sad uz te biografije spomenem i rječnik, koji je također uklopljen u ovu zbirku, onda smo napokon saznali za sve dijelove od kojih se ona sastoji.

U Nametkovoju knjizi *Od beške do motike* imade dosta pjesama kojih sadržaje znaju i kršćani (mislim Hrvati katolici) i ja ću neke od tih pjesama sada i spomenuti, i to onim redom kojim su smještene u zbirci. Ali kako te pjesme ne idu u njoj jedna za drugom po brojevima — kako je uobičajeno — morat ću im pri citiranju navoditi i naslove i strane na kojima su otisnute, i to poglavito zato što se znaju, posebno kad su kraće, naći i po dvije-tri na istoj strani (vidi kao primjer str. 57. i 73).

Tako npr. u prvome odjeljku, koji nosi naslov *Uspavanke*, za motiv pjesme *Spavaj, sine, od đula ti beša* (str. 8) znaju i kršćani (vidi pjes. br. 200 u mojoj zbirci *Narodne lirske pjesme*, kolekcija »Pet stoljeća hrvatske književnosti«, Zagreb 1963); u odjeljku koji nosi naslov *Šaljive* za motiv pjesme *Star se dedo pomladio* (str. 34—35) također znaju i kršćani (v. pjes. br. 237 u istoj mojoj zbirci); u odjeljku *Ašiklije i slične* kršćani znaju za motive ovih pjesama: *Djevojka je u gori zaspala* (str. 40) (v. pjes. br. 151 u mojoj zbirci *Ljuba Ivanova*, Split 1969) *A moj doro, dobri doro* (str. 52—53) (v. pj. br. 135 u mojoj zbirci *Narodne lirske pjesme*), *Devojka je rano cviče brala* (str. 65) (v. pj. br. 15, str. 208—209. u knjizi *Narodne pripovjedke* Matije K. Valjavca, Varaždin 1858); u odjeljku *Svadbene pjesme* za motiv pjesme *Zarko sunce na zahodu* (str. 70—71) znaju i kršćani (v. pj. br. 177 u *Ljubi Ivanovoj*); u odjeljku *Pjesme od kola* kršćani znaju motiv pjesme *U gori ruža procvala* (str. 78—79) (v. pj. br. 208 u *Ljubi Ivanovoj*); u odjeljku *Razne kratke pjesme* kršćani znaju za motiv *Car-Fatima i Mujo* (str. 82) (v. pj. br. 21 u mojoj zbirci *Narodne lirske pjesme*); u odjeljku *Romanse* znadu za motiv pjesme *Djevojka svezala hvalisava momka* (str. 98—99) (v. pj. br. 26 u *Ljubi Ivanovoj*); u istom odjeljku znaju za motive pjesama *Kći mjesto oca išla na vojsku* (str. 102—105) (v. pj. br. 39 u *Ljubi Ivanovoj*); *Nimica Fatima* (str. 113—116) (v. pj. br. 94 u mojoj rukopisnoj zbirci *Narodne pjesme s otoka Brača*, INU br. 764 od g. 1967), *Ženidba Muhad-begova obljubljenom djevojkom* (str. 119—124) (v. pj. br. 41 u *Ljubi Ivanovoj*); u odjeljku *Balade*, kršćani znaju za motiv pjesme *Žena mužu omrazila zaovu* (str. 149—152) (v. pj. br. 38 u *Ljubi Ivanovoj*), u istome odjeljku znaju za motiv pjesme *Djevojka se ubila jer je harambaša ne dā na otkupe* (str. 177—178) (v. pj. br. 23 u mojoj zbirci *Narodne epske pjesme I*, kolekcija »Pet stoljeća hrvatske književnosti«, Zagreb 1964) itd.

Nakon nabranjanja pjesama o čijim motivima pjevaju i muslimani i kršćani, htio bih samo neke od tih pjesama donijeti, što cjelovito, što u fragmentima, da čitač može zorno vidjeti na koji način oblikuju jedan te isti sadržaj jedni, a na koji drugi. Neka nam prvi primjer bude Nametkov zapis *Star se dedo pomladio* (str. 34—35) i moj zapis br. 237 u već spominjanoj zbirci *Narodne lirske pjesme*.

Evo Nametkova:

Star se dedo pomladio,
 bilu bradu obrišio,
 a brkove obojio,
 dok Almāzu privario.
 Stade dedo leđa peći,
 a Almazi suze teći,
 al' Almaza mudra bila,
 jastuk slame nakljukala,
 uz dedu ga prislonila.

»O Almazo, dušo moja!«
 Kad se dedo prevrnuo,
 jastuk slame prigrlio:
 »Di l' ti noge, di l' ti glava!
 Sva si tākā i jednaka.«
 Stade slame šušljavina,
 stade dede plāčevina:
 »Privari me mlada cura!«

Evo moga:

Oženi se stari starac
s jednom mladom divojčicom,
al' je ona mudra bila:
vriću slame napunila,

uza starca prislonila.
Kad se stade okretati,
slama počne šušurati.

Zanimljivo je da je lik starca koji se ne mili svojoj mladoj ženi (jer očito su i u Nametkovu zapisu cura i u mome divojčica jednako starčeve žene), pa ga nastoji raznim domišljajima držati što dalje od sebe, štaviše i na tako slabo zaštićenu mjestu kao što je bračni krevet, obrađen i u staroj hrvatskoj pisanoj književnosti (mimo klasičnih uzora), i to u Držičevoj komediji *Novela od Stanca*. Ulogu starca i mladog ženskog čeljadeta igraju u tom remek-djelu hrvatske renesansne komediografije ne-tom spomenuti Stanac, seljak iz neposredne dubrovačke okolice na kopnu, i njegova žena Miona.

Zaokupljene istim sadržajem, premda je jedna zabilježena u Suici (Bosna), a druga u Jezerima na otoku Murteru, obje se te usmene pjesme ni jezičnim izrazom ni metričkom strukturom (osmerac 4 + 4) u samoj osnovi ne razlikuju, kao što se ne razlikuju, zbog jednakih razloga, ni iduća dva primjera iz istih zbirki. Prvi je objavljen pod naslovom *A moj doro, dobar doro* na strani 52—53. Nametkove knjige, a drugi pod br. 135 moje zbirke *Narodne lirske pjesme*, premda je prvi zapisan u Gradačcu (Bosna), a drugi u Novome Vinodolskome (Hrvatsko primorje).

Evo primjera iz Gradačca:

»A moj doro, dobar doro,
šta je tebi dodijalo:
dugi puti putujući,
ili sedlo šimširovo,
il' uzdica biserlija,
il' kandžija trostruklija?«
»Ništa meni ne dodija,
niti puti putujući,
niti sedlo šimširovo,
nit' uzdica biserlija,

nit' kandžija trostruklija.
Već je meni dodijalo,
svežeš mene za mehanu,
a ti odeš u mehanu,
zoveš litru, zoveš dvije,
a ja tužan, a ja jadan,
kopam travu iz kamena,
pijem vodu sa kamena.
Već je meni dodijalo.«

A evo sada iz Novoga Vinodolskoga:

Konja jaše Zrinjski bane
priko polja Teriharca,
kad je bilo nasrid polja,
nasrid polja Teriharca,
dobar konj mu posrnuo.
Govori mu Zrinjski bane:
»Oj vrančiću, dobro moje,
je li tebi dodijalo
tvrdo sedlo banjalučko,
ili su ti dodijale

oštre uzde kostajničke?«
Dobar konj mu govorio:
»Gospodine, Zrinjski bane,
nije meni dodijalo
tvrdo sedlo banjalučko,
niti su mi dodijale
oštre uzde kostajničke,
već su meni dodijali
česti puti ljubi tvojoj!«

Istina jest da je u ovom drugom primjeru mehanu, odnosno krčmu, zamijenila ljubav, ali ugodaj same pjesme, pa i pojedini stihovi u njoj očito nose biljeg razboja na kojem je tkana i ona i Nametkov primjer.

Ima, doduše, sadržajem i bližih varijanata Nametkovu zapisu nego je ova iz Novoga Vinodolskoga, a nađene su među kršćanima, kao što je npr. i ona u Vukovoj I knjizi pod br. 630, ali za nju se ne zna (kao što je obično u Vuka) ni gdje je kazivana, niti tko ju je kazivao, ili npr. ona u Matičinu publiciranu zborniku (vidi VII knjigu pod br. 353), zabilježena u Požezi (Slavonija); ili ona koje se jedan dio nalazi uz ovu netom spomenutu pjesmu otisnut u bilješki pod crtom a iz istog je kraja.

Za treći primjer tih uspoređivanja između muslimanskih i kršćanskih umotvora u stihu s obzirom na isti ili srodan motiv spomenut ću iz Nametkove zbirke pjesmu *Nimica Fatima* (str. 113—116), koja je zabilježena u Livnu (Bosna), i svoj zapis br. 94 iz rukopisne zbirke *Narodne pjesme s otoka Brača*, koji sam zabilježio u Sumartinu na netom spomenutom otoku. Motiv je to kako je majka svjetovala svoju kćerku da se učini nijemom u kući svoga muža da ne bi, zavedena govorom, došla u sukob s novom rodbinom (većinom svekrvom) te kako je ona to i učinila, štaviše i onda kad je muža obdarila zdravim porodom (u Nametkovu zapisu trojicom sinova, u mome jednim). Samo ta nijemost supruge, inače prelijepa žena, razljuti najposlije muža, pa on odluči i mimo opiranja majke (koja je kroz to vrijeme otkrila da joj snaha nije njemakinja i na svoj je način zavoljela), da se oženi drugom. Kad dovede tu drugu, prva mu žena progovori, pa on drugu (istina tek dovedenu) ili otjera ili otpusti, a ponovo se priljubi prijašnjoj.

Ja ću navesti iz svake od tih dviju pjesama onaj dio u kojem se iznosi kako je ta druga žena dolazeći sa svatovima, ugledala neko posebno svjetlo na kuli onoga koji ju je isprosió pa, ne znajući što je uzrok tome svjetlu, zapitala nekoga iz najbliže pratnje da joj to objasni. Evo npr. kakvim se riječima obraća u Nametkovu zapisu:

Progovara kićena divojka:	il' je zlato u zid uzidato,
»A Boga ti, moja jendijice,	il' je zlato niz zid prolivato,
šta se svitli kuli u penđerim'?	il' su ono vedra ogledala?«
Il' je alem il' je dragi kamen	

A sada čujmo kako joj jendijica (djeveruša) odgovara:

»O boga mi, kićena divojko,	nit' je zlato niz zid prolivato,
nit' je alem, nit' je dragi kamen,	nit' su ono vedra ogledala,
nit' je zlato u zid uzidato,	već je ono nimkinjica Fata.«

Čitav taj prizor u mome zapisu dan je na ovaj način:

Eto svaća u bijele dvore	Govori non Seljanin Ivane:
pa zavapi Gorčinja divojka,	»Nisu snizi, nisu labudovi,
»Ajme, Ive, mili gospodare,	nit' je u mir sunce saziđano,
što je ono na gornje pendžere,	nit' su prazi od suhega zlata,
il' su snizi ili su labudovi,	neg je ono prva juba moja,
il' je u mir sunce saziđano,	juba moja, nima Mandalina.«
il' su prazi od suvoga zlata?«	

Iako se u pjesmi iz Livna ta druga, zaprošena uz još živu ženu, obraća djeveruši, a u drugoj pjesmi, to jest u onoj s otoka Brača, onome koji ju je zaprosio, jezični registar kojim je oblikovan i jedan i drugi prizor toliko je izražajno srodan, da ne kažem istovjetan, bez obzira na slike koje su upotrijebljene i imena koja pojedina lica nose, da bi zbilja bilo teško govoriti o nekim dvjema poezijama. Miješanje ikavskih i ijekavskih oblika, koje u prvom citiranom prizoru nije došlo do izražaja jer ga slučajno u navedenim stihovima nema (ali zato toga miješanja ima u onima koji mu prethode, pa i u drugim dijelovima te pjesme), očito nije jedini uzrok tome.

Zanimljivo bi još bilo pogledati, s istom namjerom kao u vezi s malo prije navedenim primjerima, romancu koja se nalazi u Nametkovoju knjizi na str. 177—178, a zove se *Djevojka se ubila jer je harambaša ne dá na otkupe* te ima, s obzirom na motiv, svoje inačice i u kršćana, pa sam i ja jednu od njih naveo u ovome mome osvrtu, i to onu koja se nalazi pod br. 23 u mojoj već spomenutoj publiciranoj zbirci *Narodne epske pjesme I*. I u tom bi se slučaju došlo do sličnoga zaključka kao što je bio i onaj izveden na osnovu prethodnih primjera, bez obzira na to koliko u pojedinim od tih pjesama ima ikavskih a koliko ijekavskih oblika, uolikoj se mjeri međusobno prepleću i da li je glavna junakinja bila otkupljena ili nije.

Pa ipak ne bi bilo ispravno kad na osnovu navedenih primjera, odnosno njihova sadržaja slična sadržajima pjesama u kršćana katolika te jezičnog izraza koji je u jednih i u drugih stihovanih produkata u samoj osnovi isti (odbije li se, dakako, određen broj turcizama kojih ima svakako mnogo više u produktima usmene muslimanske poezije nego u one kršćanske katoličke), ne bih vidio u stanovitu broju pjesama Nametkove zbirke i nekih posebnih crta i stanja, koja su svojstvena samo pjesništvu njegove vjerske subraće i koje to pjesništvo u jednom dijelu — osobito što se tiče sadržaja — čine na svoj način osebnijima.

Na takve crte i stanja ja sam, na primjer, naišao i u nekim uspavankama zbirke o kojoj je riječ, tako npr. u onoj koja se naziva *Ovaj svijet bijel cvijet*, a nalazi se na str. 12, te ju je urednik zabilježio u Mostaru od svoje majke. Ne mogu odoljeti a da je i zbog njene umjetničke uspjelosti ne navedem na ovome mjestu čitavu:

Ovaj svijet bijel cvijet,
ovaj insan bijel behar.
I behar će opadati
i insan će pomrijeti.
Svakome će edžel doći:
i insanku i hajvanku,
i tičici u gorici,
i ribici u vodici,
crnu mravu na zemljici —

i njemu će vakat doći.
U kabur nas zatvoriti,
u kaburu mračna noćca,
ni pendžera ni hajata.
Oklen će nam voda teći?
Oklen će nam sunce sjati?
La ilahe illal-lah,
Muhamed hak resulul-lah.

Pročitao sam mnogo pjesama uspavanki, i naših i stranih, ali se ne sjećam da bih u bilo kojoj od njih naišao na tako mračnu »dionicu« kao što je ova u netom navedenoj mostarskoj. A zanimljivo je da se taj mračni osjećaj potaknut strahom pred smrću i općim raspadom, pri tako nedužnom poslu kao što je uspavljivanje nekakoga djeteta, nalazi u još nekolikim uspavankama Nametkove zbirke, tako u onoj koja se zove *Kad ja pođo u džamiju* (str. 16—17), zabilježenoj u Šuici, pa u onoj s istim naslovom (str. 18) nađenoj u Čeliću, zatim u onoj iz istoga mjesta a naslov joj je *Sitna djeca iz mejtefa* (str. 18—19) itd.

Tih se posebnosti može naći i bez upotrebe riječi turskog ili perzijsko-arapskog podrijetla i u drugim pjesmama Nametkove zbirke, samo ne te vrste, i većinom onda takve pjesme nemaju izravnih varijanata u kršćana ili bar ja za njih ne znam. Kao primjere za tu tvrdnju navest ću pjesme *Raslo drvo bademovo* (str. 45), *Blago suncu i mjesecu* (str. 50), *Mujo dođu po mejdanu voda* (str. 54) i *Pod Skočićem trava pogažena* (str. 57), a sve su iz odjeljka *Ašiklije i slične*, što ne znači da takvih pjesama nema i u drugim odjeljcima zbirke.

Na još sam nešto naišao čitajući pažljivo pojedine umotvore ove Nametkove knjige, a to je da su sva lica u njima, i ona dobra i ona zla, isključivo muslimanska, osim u dva slučaja (vidi kao primjer pjesmu *Djevojka se ubila jer je harambaša ne dā na otkupe*, str. 177—178, i pjesmu *Alta i neznani delija*, str. 178—179), kao da pripadnici neke druge vjere nisu uopće ni postojali u svijetu tih pjesama. Sasvim je drugačije u tom pogledu u nas, u narodnim pjesmama koje su kazivali, odnosno pjevali kršćani katolici, kod kojih u popriličnu broju pjesama nastupaju ili isključivo muslimanski junaci ili oni pomiješani s kršćanskima. Samo zahvaljujući takvu odnosu pojedinih kazivača, u toj su poeziji i mogle biti zabilježene neke od najvrednijih pjesama naše usmene poezije uopće, u kojima je vrlo plemenita i istaknuta uloga dana predstavnicima muslimanske vjere. U epskoj poeziji takav je umotvor *Derzelez Alija* iz zbirke *Narodne pjesme iz Bosne i Hercegovine* Marijana Sunjića, u epsko-lirskoj poeziji balada *Asan-aginica* iz putopisne knjige Alberta Fortisa *Viaggio in Dalmazia*, a u čisto lirskoj poeziji svatovska pjesma *Konj i mladoženja* iz rukopisne zbirke Ivana Zovka, koja pripada Matici hrvatskoj u Zagrebu, a pohranjena je u Etnološkom zavodu JAZU. (Inače je pjesma *Konj i mladoženja* prvi put objavljena u VII knjizi Matičina publicirana zbornika pod br. 182.) Uglavnom je sličan odnos bio pjevača, odnosno kazivača kršćana katolika u njihovim usmenim stihovanim tvorbama i prema junacima pravoslavne vjere, što među ostalim najbolje pokazuju ne samo neke deseteračke i osmeračke pjesme epskog i epsko-lirskog karaktera nego i neke bugarštice tih kršćana katolika, pa su otuda i mogli nastati stanoviti nesporazumi u vezi s time kome te njihove pjesme pripadaju, a pogotovo kad se nije gledalo pri tom određivanju na izražajne i jezično-stilske osobine tih pjesama.

Razlog toj pojavi trebalo bi detaljnije ispitati, samo što mi ograničen prostor ovoga prikaza to nikako ne dopušta.

Ne bi bilo lijepo od mene kad ne bih istaknuo kako je Nametak više nego skroman kad u predgovoru, i to na samom njegovu početku, svoju knjigu naziva zbirčicom i kaže da ona ne pretendira na antologijski atribut, a kad tamo, u njoj se nalazi nekoliko izvrsnih pjesama, umjetničkih ostvarenja koja mogu u potpunosti zadovoljiti i ukus najizbirljivijeg čitača stihova i u nas i u svijetu. A i one koje nisu tako izvanredne, ipak su vrlo izrazite. Da ova pohvala ne bi ostala pri pukoj riječi, kao primjer navest ću sedam takvih umotvora: *Spavaj, sine, san te prevario* (str. 16), *Kad ja pođu u džamiju* (str. 21—22), *Zapjevala bulbul-ptica* (str. 56—66), *Zaova i nevjesta* (str. 67), *Kad se mladenci sveđu* (str. 73), *Nimica Fatima* (str. 113—116) i *Preudata majka* (str. 169—170).

I Još nešto: Alija Nametak kao veoma pažljiv i brižan njegovatelj što preciznijih i što prikladnijih riječi u vlastitim tekstovima (ta on je izvorni pripovjedač!) nije mogao ni u tekstovima svojih usmenih kazivača ne čuvati s najvećom pomnjom svaki takav njihov izraz, pa i u slučajevima kad se on današnjem slušaču, odnosno čitaču čini čudan, neobičan. U kolikoj je mjeri on na to pazio, najbolje se može vidjeti iz ova tri primjera:

To je njemu vrlo teško bilo,
i majke mu punc žao bilo,
i uzima srčali maštrafu,
otišće je od kapi do kapi:
zdrav primače a bolan odmače,
stade bljuvat jidom i čemerom.

(Murtezan, str. 157)

Majka ga je svijem zaklinjala,
najnakraju hranom iz njedara.
(Majka ženi sina nevoljenom
djevojkom, str. 160)

Nek mi zovne hodže i hadžije,
nek me kûpā đulsijom vodicom,
a ūtrvā rumenom ružicom.

(Mujo i Hata, str. 164)

Zanimljivo je kako pjesma *Murtezan*, iz koje smo najprvo naveli nekoliko stihova, proizvodi snažan umjetnički dojam i pored toga što su je anonimni kazivači (ili onaj koji ju je posljednji kazivao, i to baš Aliji Nametku) oblikovali djelomično prozom a djelomično stihom, pa na taj način prividno narušili njezino oblikovno jedinstvo. No da je ta pjesma i unatoč toj »razbitosti«
proizvela snažan umjetnički dojam, zacijelo je posljedica toga što su nas na takav način dvojakog formuliranja jednoga te istoga djela već naučili neki evropski pisci, pripadnici modernističkih strujanja u svijetu i kod kuće: A. Rimbaud, D. Campana i T. Ujević i bezbrojni njihovi slijedbenici.

I stanovitu famu kako muslimanski kazivači usmenih pjesama ne prikazuju u tolikoj mjeri u svojim produktima pojedine okrutnosti, kao što to čine pjevači kršćani, porekla je ova Nametkova zbirka. Samo što ja u tome ne vidim neku manu te poezije, nego naprotiv njezinu prednost. Jer nisu li i najveći pisci poput Homera, Dantea i Shakespearea, da se samo zadržim na onim najvećima među njima, to isto radili?! I kakvo bi to bilo umjetničko djelo koje se ne bi hvatalo u koštac i s najtamnijim stranama života, nego se držalo samo onih svijetlih, plemenitih?! Evo jedne tako minuciozno opisane okrutnosti u jednoj od pjesama Nametkove zbirke:

Ne hti sinu ni mukajet biti,
ven on ode u visoku kulu,
starijoj je oči izvadio
i bile joj dojke prorizao,
kroz dojke joj ruke promolio,

ćoravu je u goru spremio.
A mlađu je živu rasporio,
prikovò je kapiji na vrata:
ko naniđe neka nã njũ hrãčê!

(Murtezan, str. 158)

U mnogoj od pjesama ove Nametkove zbirke imade izvrsno ocrtanih stanja pojedinih lica, uspjelih dijaloga, plastično prikazanih prizora te finih svježih slika i usporedbi (no toga je bilo i u prvoj njegovoj knjizi, to jest u onoj koja je bila posvećena muslimanskoj epskoj poeziji, i ja sam na to u svo^{me} prikazu o njoj i upozorio).

Na kraju bih još htio naglasiti da je ova Nametkova knjiga druga publicirana zbirka muslimanskih lirskih i lirsko-epskih usmenih pjesama koje je sve zapisao neki Musliman od Muslimanã kazivača. Prva je bila objelodanjena gotovo sedamdeset ljeta ranije, i to godine 1902. u Mostaru. Objavljiivač joj je bio Mehmed-Dželaludin Kurt a naslov *Hrvatske narodne ženske pjesme (muslimanske)*. I ta okolnost pojačava vrijednost Nametkove zbirke, koja u svakom pogledu zasluđuje ovaj odulji prikaz.

Olinko Delorko